

Wojciech Biel¹

Akademia Ignatianum w Krakowie

ORCID ID: 0000-0001-8858-4044

e-mail: intersiec@op.pl

Zagrożenia i uwarunkowania korzystania z nowych mediów w procesie edukacyjnym w dobie pandemii

ABSTRAKT

Artykuł jest próbą zestawienia zagrożeń i uwarunkowań wykorzystania nowych mediów w procesie edukacyjnym w dobie pandemii. Różnie pojmowane i interpretowane nowe media (środki komunikowania) generują różnego typu niebezpieczeństwa, a nieprzygotowany odbiorca, nie znający tego typu aspektów, nie może między innymi bronić się przed manipulowaniem informacjami zwłaszcza w dobie pandemii COVID-19. Rozwiązaniem tego problemu może być odpowiednia analiza pojęciowa nowych mediów oraz wynikający z niej opis zagrożeń i uwarunkowań dotyczący edukacji medialnej. Metoda badawcza wykorzystana w artykule to analiza literatury przedmiotu.

SŁOWA KLUCZOWE: nowe media, zagrożenia, pandemia, edukacja medialna, komunikowanie

Wstęp

Mamy XXI wiek, tzw. wiek informacji, mówi się, że jesteśmy społeczeństwem medialnym, w którym dominująca forma kontaktów społecznych jest zapośredniczona przez media. W czasach pandemii choroby COVID-19 następuje jeszcze większe nasilenie stosowania technologii informacyjno-komunikacyjnych przez społeczeństwo, także w edukacji. Bezspornie rozwój i ekspansja nowych mediów wywiera ogromne znaczenie na nasze życie. Środki teleinformatyczne mają wpływ na wszelkie dziedziny życia, oddziałując także na coraz większe obszary w procesie kształcenia. Nic dziwnego zatem, że dynamiczny postęp technologiczny wymusza, w pewnym sensie, korzystanie ze wszelkiego rodzaju nowinek technologicznych w edukacji, które niosą ze sobą pewne zagrożenia i uwarunkowania.

---

¹ Data złożenia tekstu do Redakcji „MiS”: 30.04.2021 r.; data zatwierdzenia tekstu do druku: 16.06.2021 r.

Warto zauważyć, że współczesna „edukacja to już nie 45-minutowa lekcja, lecz proces stałego doskonalenia się przez 24 godziny na dobę, 7 dni w tygodniu”². Osoby uczestniczą w procesie edukacyjnym wszędzie i cały czas. Nowe media wspierają je w tych procesach³.

Tytuł niniejszego artykułu – zagrożenia i uwarunkowania korzystania z nowych mediów w procesie edukacyjnym w dobie pandemii – jest jednocześnie jego główną tezą wskazującą na specyfikę technologii informacyjno-komunikacyjnych, które oprócz korzyści eksponują także niebezpieczeństwa. Szczególnie ważnym aspektem w tym kontekście wydaje się kwestia zaznajomienia osób z możliwymi niebezpieczeństwami po to, aby mogły lepiej bronić się przed różnego typu szkodliwymi czynnikami zwłaszcza w dobie pandemii COVID-19.

Celem artykułu jest przedstawienie podstawowej analizy pojęciowej nowych mediów oraz wynikającego z niej zestawienia zagrożeń i uwarunkowań odnoszących się do edukacji medialnej w dobie pandemii.

Artykuł podzielono na dwie części. Część pierwsza poświęcona została analizie pojęciowej nowych mediów; zdefiniowano w niej pojęcia odnoszące się do pedagogiki medialnej w aspekcie komunikacji oraz podano przykłady nowych mediów. Część druga porusza natomiast kwestię możliwych zagrożeń i uwarunkowań odnoszących się do nowych mediów w kontekście procesu edukacyjnego w dobie pandemii, uzupełniając warstwę pojmowania zakresu pojęciowego.

Metoda badawcza wykorzystana w artykule to analiza literatury przedmiotu. W pracy wykorzystano jako źródła publikacje naukowe, które były upublicznione przed nadejściem pandemii COVID-19, ale także w czasie trwającej pandemii koronawirusa.

Niniejsza praca jest jedynie wstępem nakreślającym elementarne zagadnienia w obrębie tematu, inspiracją do podjęcia pogłębionych studiów nad omawianym problemem.

Nowe media – analiza terminu

Niewątpliwie ważnym pojęciem niniejszego artykułu są nowe media. W „Popularnej encyklopedii mass mediów” możemy przeczytać, że nowymi mediami są wszelkiego typu techniki przekazu oraz technologie stosowane od połowy lat 80. Komunikacja z wykorzystaniem nowych mediów charakteryzuje się interaktywnością, indywidualizacją, asynchronizmem⁴. Zdaniem autora definicji

---

² M. Plebańska, *Cyfrowa edukacja – potencjał, procesy, modele*, [w:] *Edukacja w czasach pandemii wirusa COVID-19. Z dystansem o tym, co robimy obecnie jako nauczyciele*, J. Pyżalski (red.), EduAkcja, Warszawa 2020, s. 37.

³ *Ibidem*, s. 37.

⁴ J. Skrzypczak, *Nowe media*, [w:] *Popularna encyklopedia mass mediów*, J. Skrzypczak (red.), Wydawnictwo Kurpisz, Poznań 1999, s. 375.

nowe media są rozumiane także „jako nowe techniki informacyjno-komunikacyjne”⁵. Tego typu technologie są „wszechstronnym narzędziem tworzenia przestrzeni edukacyjnej dla uczniów i mogą pełnić w niej różne zadania”⁶.

Wacław Strykowski i Bolesław Niemierko podkreślają, że media, a w tym nowe media, „to wszelkiego rodzaju materiały, przedmioty, urządzenia, programy przekazujące informację od nadawcy do odbiorcy w formie komunikatów i uruchamiające różne rodzaje aktywności odbiorców: intelektualną, emocjonalną, werbalną, manualną”⁷. Do nowych mediów zaliczamy więc między innymi: komputery, sieć, Internet, programy multimedialne, wytworzone produkty w postaci cyfrowej (np. obrazy cyfrowe, filmy wideo)⁸.

Agnieszka Roguska podnosi, że nowe media definiowane są na przykład jako⁹:

- urządzenia cyfrowe (podejście technologiczne)¹⁰;
- sposoby przetwarzania informacji (programy, aplikacje, software)¹¹;
- wytworzone produkty w postaci cyfrowej¹².

Mateusz Nieć zauważa, że nowe media w paradygmacie komunikowania ujmowane są jako każdego rodzaju nośniki przenoszące informacje i komunikaty¹³. W procesie kształcenia, o którym wspomina autor książki „Komunikowanie społeczne i media”, traktowane są jako zasoby edukacyjne (zawartość edukacyjna nowych mediów). Nowe media w procesach edukacyjnych eksponują zasoby edukacyjne, niektóre z zasobów nazywane są nawet nowymi mediami II poziomu.

Warto zauważyć, że termin nowe media (środki komunikowania) określane jest zamiennie w pedagogice z terminami: pomoce dydaktyczne, środki kształcenia¹⁴, środki dydaktyczne¹⁵. Agnieszka Roguska zauważa, że termin nowe media „nie jest jednoznaczny, wciąż ewoluuje ze względu na nieustannie pojawiające się możliwości tych narzędzi, chociażby w procesie edukacyjnym”¹⁶.

Według Lva Manovicha nowe media to „między innymi nowe podejście do otaczającej nas rzeczywistości, wynikające z możliwości, jakie otwierają przed nami

---

⁵ *Ibidem*, s. 375.

⁶ A. Ogonowska, G. Ptaszek, *Człowiek – technologia – media*, Impuls, Kraków 2015, s. 56.

⁷ W. Strykowski, *III Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Media a edukacja”*, „Edukacja Medialna”, 1999, nr 4, s. 1; B. Niemierko, *Jak badać pedagogiczną wartość mediów?*, [w:] *Media a edukacja*, W. Strykowski (red.), eMPI2, Poznań 1998, s. 82, cyt. za: A. Roguska, *Media globalne – media lokalne. Zagadnienia z obszaru pedagogiki medialnej i edukacji regionalnej*, Impuls, Kraków 2012, s. 20.

⁸ *Ibidem*, s. 20.

⁹ A. Roguska, *Media globalne – media lokalne. Zagadnienia z obszaru pedagogiki medialnej i edukacji regionalnej*, Impuls, Kraków 2012, s. 22.

¹⁰ G. Penkowska, *Komputery w edukacji. Od przedmiotu do metody kształcenia*, Wyd. UG, Gdańsk 2009, s. 64; *Nowe media w komunikacji społecznej w XX wieku*, M. Hopfinger (red.), Oficyna naukowa, Warszawa 2002, s. 9.

¹¹ A. Ogonowska, *Szkolny słownik mediów elektronicznych*, Wydawnictwo Edukacyjne, Kraków 2006, s. 29.

¹² L. Manovich, *Język nowych mediów*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2006, s. 83.

¹³ M. Nieć, *Komunikowanie społeczne i media*, Wolters Kluwer, Warszawa 2010, s. 27-74.

¹⁴ S. Juszczyk, *Interakcja człowieka z mediami*, „Nauczyciel i Szkoła”, 1997, 1(2), s. 20.

¹⁵ J. Bednarek, *Multimedia w kształceniu*, PWN, Warszawa 2012, s. 45.

¹⁶ A. Roguska, *Media globalne – media lokalne. Zagadnienia...*, *op. cit.*, s. 21.

wszelkie nowe technologie”¹⁷.

W sensie ogólnym przyjmuje się, że termin nowe media może także oznaczać: interaktywne multimedia ekranowe, immersyjne środowiska wirtualne, tudzież nowe znaczenia nadawane technologiom medialnym¹⁸.

Jak można zauważyć, co również podkreśla Hanna Tomaszewska, nowymi mediami „określa się wiele różnorodnych środków przekazu, które wykorzystują technologię cyfrową”¹⁹, oferują dobrą jakość, dostępność oraz funkcjonalność. Nowe media cechuje: standaryzacja, miniaturyzacja, ciągłe i szybkie doskonalenie parametrów, obniżanie kosztów jednostkowych, zmniejszanie kosztów użytkownika oraz interaktywność. Zdaniem badaczki operując pojęciem nowe media i jego synonimami, „czyli technologie/techniki informacji i komunikacji lub w skrócie nowe technologie/techniki, odwołujemy się zarówno do kategorii urządzeń (telefon, komputer), technologii przekazu (cyfrowa) oraz zawartości mediów (treści dostępne w internecie)”²⁰.

Tomasz Goban-Klas podkreśla, że w sytuacji stanu epidemicznego komunikacja zapośredniczona (medialna) zintensyfikowała się przede wszystkim „w formie telefonowania komórkowego, audio- i wideokomunikowania internetowego (Messenger, Skype i inne), komunikowania grupowego (spotkania i praca zespołowa, np. na Microsoft Teams, Google Meets czy Zoomie)”²¹. Do tego typu komunikacji potrzebne są właściwe środki techniczne, do których możemy zaliczyć: łącza telefoniczne, internetowe, smartfony, komputery z peryferiami (słuchawki, głośniki, webkamery)²².

Zagrożenia i uwarunkowania korzystania z nowych mediów

Wykorzystanie nowych mediów w procesie edukacyjnym oprócz niewątpliwych korzyści niesie ze sobą również pewne zagrożenia i uwarunkowania. Świadomy odbiorca używający nowych mediów w edukacji powinien znać i w miarę możliwości chronić się przed pojawiającymi się niebezpieczeństwami zwłaszcza w dobie pandemii, kiedy to następuje znaczne zintensyfikowanie stosowania technologii informacyjno-komunikacyjnych.

Zagrożenia wynikające ze stosowania nowych mediów w edukacji w literaturze przedmiotu są różnie przedstawiane, przykładowo Marlena Plebańska, Aleksandra

---

¹⁷ L. Manovich, *The New Media Reader*, MIT Press, Cambridge 2003, cyt. za: A. Kaczmarek, *Edukacja medialna wobec zagrożeń cyberprzemocy i cyfrowego wykluczenia*, „Kultura – Media – Teologia”, 2013, nr 13, s. 69.

¹⁸ M. Lister i in., *Nowe media. Wprowadzenie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2009, s. 21.

¹⁹ H. Tomaszewska, *Młodzież, Rówieśnicy i Nowe Media. Społeczne funkcje technologii komunikacyjnych w życiu nastolatków*, Żak, Warszawa 2012, s. 61.

²⁰ *Ibidem*, s. 61.

²¹ T. Goban-Klas, *Media w płynnej pandemii 2020. Komunikacja w czasie lockdownu: oddzielnie, ale razem*, „Studia medioznawcze”, 2020, t. 21 nr 4 (83), s. 720.

²² *Ibidem*, s. 720.

Szyller, Małgorzata Sieńczewska wyodrębniają:

- cyberprzemoc, kontakty w sieci z niepożądanymi osobami,
- zbyt długi czas spędzany z technologiami informacyjno-komunikacyjnymi,
- zbyt duże uzależnienie ucznia od komputera i Internetu,
- zmniejszenie zdolności manualnych,
- zagrożenia zdrowotne dotyczące choroby oczu i kręgosłupa, szkodliwego promieniowania, nadmiernej pobudliwość użytkowników nowych technologii,
- zaburzenia postaw społecznych,
- odzwyczajanie od tradycyjnych form nauczania, np. zmniejszenie zainteresowania typowymi źródłami wiedzy, takim jak papierowe książki, odręczne pismo,
- zwiększenie możliwości pracy niesamodzielnej,
- zaburzenia różnych form komunikacji, szczególnie z osobami w tym samym wieku, ale także z dorosłymi,
- uzależnienie od świata cyfrowego,
- zanik odręcznego pisanie,
- oderwanie od rzeczywistości, zatracanie się w świecie fikcji, czemu sprzyja między innymi brak kontroli ze strony rodzica,
- wyciek danych, także tych wrażliwych,
- zagrożenia ze strony dorosłych,
- dostęp do niewłaściwych treści, witryn, stron WWW,
- wykorzystanie technologii cyfrowych w innych celach niż edukacyjne²³.

Oczywiście zaprezentowana powyżej lista zagrożeń jest niepełna, ponieważ osoby sięgając po treści edukacyjne bardzo szybko mogą „trafić na treści innego typu na innej stronie, korzystając z niesprawdzonego portalu edukacyjnego czy realizując jakieś zadanie online”²⁴. O wiele bezpieczniejsze jest wykorzystanie odpowiednio zabezpieczonej sieci w szkole, z której osoby mają dostęp do wyselekcjonowanych stron WWW i portali edukacyjnych. Warto zauważyć, że współczesna edukacja „nie ma jednak granic zwłaszcza w środowisku wirtualnym, toteż szczególną wagę należy przywiązać do bezpieczeństwa uczniów w czasie realizacji procesów dydaktycznych online oraz realizowanej w formie mieszanej”²⁵.

Różnorakie zagrożenia edukacyjne związane z komunikacją medialną wiążą się z przede wszystkim z nieograniczonym dostępem do informacji i treści nieodpowiednich, a nawet niebezpiecznych dla młodzieży. Istnieją oczywiście oprogramowania ograniczające dostęp do zawartości tego typu zasobów, ale nie są one wystarczające – istnieją sposoby na unieszkodliwienie blokad. Ponadto dostęp

---

²³ M. Plebańska, A. Szyller, M. Sieńczewska, *O edukacji cyfrowej*, Difin, Warszawa 2020, s. 96.

²⁴ *Ibidem*, s. 97.

²⁵ *Ibidem*, s. 97.

do treści internetowych mogą reglamentować jedynie nauczyciele podczas zajęć i rodzice w domu. Nikt nie jest w stanie kontrolować młodzieży w trakcie indywidualnego uczenia się, zwłaszcza poza domem i szkołą²⁶.

Co więcej, największy udział w komunikacji medialnej mają treści realizujące standardy kultury popularnej, w której dominuje ikonograficzny sposób przedstawiania treści, prosty język, niski poziom prezentowanych treści. Młody człowiek wystawiony na długotrwałe działanie tego typu przekazu jest skazany na powolny regres intelektualny²⁷.

W projektach badawczych realizowanych w Europie oszacowano cztery obszary zagrożeń dla domniemanych odbiorców korzystających z nowych mediów. Pierwszy z tych obszarów jest związany z działalnością gospodarczą i potencjalnymi nadużyciami. Drugi z nich ma związek z zachowaniami agresywnymi stymulowanymi przez nowe media. Trzeci obszar dotyczy seksualności. Czwarty natomiast dotyczy sfer wartości, które mogą się zmieniać w trakcie korzystania z nowych mediów²⁸. Brak świadomości potencjalnych zagrożeń może sprawić, że użytkownik stanie się sprawcą działań, które chociaż nie popełnione celowo niosą za sobą konsekwencje. Do tego typu działań można między innymi zaliczyć hakerstwo czy nadużycia w zakresie prawa autorskiego. Wykroczenia te byłyby dużo trudniejsze lub niemożliwe do popełnienia w świecie realnym.

Kolejnym niebezpieczeństwem jest sposób kreowania rzeczywistości w sieci internetowej, który jest widoczny szczególnie na portalach społecznościowych. Rozdźwięk wynikający z nieprzystawania rzeczywistości do wykreowanego obrazu może powodować rozmycie autentycznej tożsamości i jej wirtualne zwielokrotnienie w cyberprzestrzeni²⁹. Następstwem tego może stać się funkcjonowanie osób na granicy rzeczywistości i rzeczywistości wirtualnej. Jest to tzw. „cyberbycie – pomiędzy rzeczywistością realną, autentyczną a wirtualną, wymyśloną”³⁰. Stanisław Juszczyk określa wirtualną rzeczywistość jako „wszystko to, co wygląda realistycznie, jest odczuwane realistycznie oraz działa lub zachowuje się realistycznie, aczkolwiek realistyczne w rzeczywistości nie jest”³¹.

Zdaniem Jacka Serafina najpoważniejszymi zagrożeniami dla młodzieży wynikającymi z korzystania z nowych mediów są: niewłaściwe treści, negatywny wpływ gier komputerowych, agresja, uzależnienie od internetu, niebezpieczne kontakty nawiązywane online³².

---

²⁶ Por. J. Gajda, *Media w edukacji*, Impuls, Kraków 2003, s. 63.

²⁷ J. Gajda, *Media w edukacji*, Impuls, Kraków 2003, s. 63.

²⁸ J. Pyżalski, *Agresja elektroniczna i cyberbullying jako nowe ryzykowne zachowania młodzieży*, Impuls, Kraków 2012, s. 89.

²⁹ *Ibidem*, s. 146.

³⁰ *Ibidem*, s. 146.

³¹ S. Juszczyk, *Komunikacja człowieka z mediami*, Wydawnictwo Naukowe Śląsk, Katowice-Warszawa 1998, s. 80.

³² J. Pyżalski, *Agresja elektroniczna i cyberbullying...*, op. cit., s. 92.

Kolejnym zagrożeniem jest przemoc elektroniczna, która ma ogromny wpływ na stan zdrowia psychicznego ludzi – zarówno sprawców, jak i ofiar. Najczęstszymi skutkami bullyingu (forma agresywnego zachowania) w sieci według Andrew Schrocka i Danaha Boyde'a są: depresja, lęk, negatywne postrzeganie siebie, gorsze wyniki w nauce, opuszczenie zajęć szkolnych, poczucie samotności³³.

Badania bullyingu przeprowadzane w Polsce uwidaczniają dwa aspekty: większość ofiar agresji elektronicznej zawsze doświadcza negatywnych emocji, często o sporym natężeniu, stopień emocji bywa zależny od sposobu realizacji agresywnego zachowania przez sprawców³⁴. Szczególnie poważne konsekwencje dotyczą osób, jak wynika z badań analizowanych przez Jacka Pyżalskiego, które są jednocześnie ofiarami i sprawcami agresji. U tego typu osób jest najwyższe ryzyko współwystępowania takich problemów, jak depresja, stosowanie substancji psychoaktywnych czy obniżone osiągnięcia szkolne³⁵.

Osoby aktywnie korzystające z nowych mediów narażone są na następujące zagrożenia: obraźliwe i nielegalne treści, złośliwe oprogramowanie (działające stacjonarnie oraz online), gromadzenie informacji (np. podsłuch), próby włamań do systemu, włamania do kont internetowych użytkowników, ograniczenia dostępności zasobów internetowych (np. przez blokowanie serwerów), nieuprawniony dostęp do informacji, oszustwa komputerowe³⁶.

Marek Kaczmarzyk zauważa, że pewnym zagrożeniem jest sama nowoczesna „technologia, której działanie na ośrodkowy układ nerwowy nie jest przecież obojętne. Silne, przesunięte w stronę fal o wysokiej częstotliwości widmo światła emitowanego przez ekrany komputerów mobilizuje ośrodkowy układ nerwowy, co sprzyja potencjałowi poznawczemu, ale przedłużająca się ekspozycja na tego typu bodziec będzie także przeciążać system i sama w sobie sprzyjać występowaniu reakcji stresowej”³⁷.

Innym istotnym zagrożeniem dla osób jest uzależnienie od mediów, które „może wywołać zaburzenia procesów poznawczych i uczenia się”³⁸. Z badań zespołu Uniwersytetu Medycznego w Łodzi wynika, że „objawy uzależnienia od Internetu przejawia 6% młodych ludzi, a 19% jest zagrożonych uzależnieniem”³⁹. Badania Roberta Krauta pokazują, że uzależnienie od mediów powoduje rozpad dotychczasowego życia społecznego jednostki i trudności w nawiązywaniu nowych

---

³³ J. Pyżalski, *Agresja elektroniczna wśród dzieci i młodzieży*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2009, s. 107.

³⁴ *Ibidem*, s. 109.

³⁵ *Ibidem*, s. 110, także M. L.Ybarra, K. J.Mitchell, *Youth engaging in online harassment: Associations with caregiver-child relationships, Internet use, and personal characteristics*, „Journal of Adolescence”, 2004, 27(3), p. 319-336.

³⁶ J. Pyżalski, *Agresja elektroniczna i cyberbullying...*, *op. cit.*, s. 89.

³⁷ M. Kaczmarzyk, *Neurobiologiczny kontekst edukacji zdalnej*, [w:] *Edukacja w czasach pandemii...*, *op. cit.*, s. 24.

³⁸ T. Huk, *Pedagogika medialna. Aspekty społeczne, kulturowe i edukacyjne*, Impuls, Kraków-Katowice 2014, s. 167.

³⁹ J. Pyżalski, *Agresja elektroniczna i cyberbullying...*, *op. cit.*, s. 94.

relacji, co może przyczyniać się do występowania stanów depresyjnych⁴⁰. Krzysztof Gurba podkreśla, że szczególnie w dobie pandemii COVID-19 w kontekście wykorzystania nowych mediów w kształceniu podaje się jako zagrożenie „możliwe uzależnienie się uczniów od nowych technologii”⁴¹.

Na niepokojące dane dotyczące zjawiska uzależnienia, którego symptomy w dobie pandemii koronawirusa wydają się coraz powszechniejsze, zwraca uwagę także Aleksandra Przybora. Badaczka zauważa, że konsekwencją długotrwałego wykorzystywania urządzeń cyfrowych jest tzw. cyfrowe przemęczenie⁴². Karolina Pudełko podnosi w tym kontekście, że „po zakończeniu pandemii pojawić się mogą syndromy odstawienia urządzeń, do których nastolatki podczas izolacji tak bardzo przywykły”⁴³.

Podstawowe zagrożenia związane z używaniem i wykorzystywaniem nowych mediów zostały również ujęte przez Komitet Badań Naukowych Ministerstwa Łączności. W raporcie zostało jasno wyodrębnione niebezpieczeństwo dotyczące „prawa i przestępstw teleinformatycznych”. Główne przesłanie raportu dotyczyło ciągłego dostosowania regulacji prawnych do wymagań szybkiego postępu technicznego i ery społeczeństwa medialnego. Rozrost cyfrowych nośników informacji i sieci komputerowych (lan, man, wan) niewątpliwie spowodował pojawienie się nowych zagrożeń dla bezpieczeństwa odbiorców i nowych rodzajów przestępstw w nowych mediach. Nowo powstające akty prawne (np. licencje) powinny być neutralne pod względem technik komunikacji, do których się stosują. Zapewnienie algorytmiczności prawa ma szczególne znaczenie, gdy dotyczy dziedzin, w których istnieją już lub są właśnie tworzone systemy informatyczne. Przetwarzanie danych dotyczących uczniów powinno być możliwe tylko wtedy, gdy wyrażą oni na to zgodę lub wówczas, gdy zezwala na to prawo. Dane cyfrowe generowane podczas czynności dydaktycznych powinny być odpowiednio zabezpieczone przed ich bezprawnym użyciem. W związku z coraz większym znaczeniem informacji w dzisiejszym społeczeństwie medialnym można oczekiwać wzrostu liczby przestępstw polegających na zaborze, celowej zmianie lub niszczeniu informacji zapisanej w formie cyfrowej. Nowe media mogą służyć do popełnienia szeregu czynów karalnych, jak na przykład stręczycielstwo, szantaż, dywersja. Odmiernym jakościowo zjawiskiem jest pojawienie się w sieciach telekomunikacyjnych treści nielegalnych i szkodliwych, w tym pornografii, materiałów nacjonalistycznych, a także terrorystycznych. Należy zwrócić szczególną uwagę na mechanizmy kontroli (zabezpieczeń) treści udostępnianych w sieciach

---

⁴⁰ *Ibidem*, s. 95.

⁴¹ K. Gurba, *Edukacja na odległość w czasie pandemii w ocenie dyrektorów szkół*, [w:] *Wyzwania dla edukacji w sytuacji pandemii COVID-19*, N. G. Piłkuła, K. Jagielska, J. M. Łukasik (red.), Wydawnictwo «scriptum», Kraków 2020, s. 172.

⁴² A. Przybora, *E-uzależnienia w kontekście pandemii*, „Świat problemów”, 2020, 9/331, s. 10-11.

⁴³ K. Pudełko, *Uzależniona młodzież w obliczu pandemii*, „Remedium”, 2020, nr 7-8 (323), s. 12.

przy zapewnieniu swobodnej wymiany informacji. Odpowiednie rozwiązania techniczne powinny umożliwić rodzicom blokowanie dostępu do tych treści realizowane przez operatora zapewniającego dostęp do sieci. Innym zagadnieniem jest szyfrowanie informacji przesyłanych w sieciach teleinformatycznych. O ile powszechnie uznaje się zezwolenie na szyfrowanie informacji za konieczne w działaniach edukacyjnych dla zapewnienia prywatności i bezpieczeństwa użytkowników sieci, o tyle stopień skomplikowania klucza (jego długość) oraz algorytmu szyfrującego, tudzież dostęp różnych instytucji monitorujących treść do tego klucza pozostaje kwestią sporną. Ogólnie można powiedzieć, że zapisy licencyjne oraz zabezpieczenia nowych technik informacyjno-komunikacyjnych na różnych płaszczyznach mogą stanowić poważny problem. W wielu przypadkach stwierdzenie, w jakim miejscu popełnione zostało przestępstwo, może nastroczać znacznych trudności. Często miejsce, w którym znajduje się osoba naruszająca prawo, strefy przechwycenia, nadania, odbioru czy powstania informacji w sieci mogą być lokowane nawet w innych państwach. Należy te wszystkie zagrożenia mieć na uwadze, wykorzystując nowe media w przestrzeni szkolnej, jak i poza nią⁴⁴.

Barbara Jankowiak i Sylwia Jaskulska zauważają, że pewnym niebezpieczeństwem w kontekście zdalnego kształcenia może być raczej „pogłębianie różnic między osobami” niż je wyrównanie⁴⁵. Tego typu opinie wyrażali nauczyciele w badaniu dotyczącym kształcenia na odległość prowadzonego w Polsce w czasie pandemii koronawirusa⁴⁶. Edukacja zdalna w czasie pandemii generuje także obawy użytkowników o „upublicznianie wizerunku i hejt”⁴⁷. Katarzyna Mierzejewska i Michał Chomiccki podkreślają, że długotrwała praca zdalna może negatywnie wpływać na osoby w kwestii zaangażowania w pracę w trzech obszarach – wigoru, poświęcenia i zaabsorbowania⁴⁸.

Waldemar Czechowski przedstawił zagrożenia dotyczące użytkowania nowych mediów, do których między innymi zaliczył: różnorodną kradzież danych cyfrowych, utratę prywatności poprzez masowe użytkowanie systemu „Cloud educational”, możliwość nieupoważnionego pozyskiwania informacji poprzez funkcję „smart” w telefonach komórkowych, możliwe szpiegowanie informacyjne (aplikacje w smartfonach), utratę personalnych danych osobowych z późniejszą ich

---

⁴⁴ J. Filipiak, J. Goliński, L. W. Zacher, *Cele i kierunki rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Polsce*, Komitet Badań Naukowych, Warszawa 2000, s. 20-23.

⁴⁵ B. Jankowiak, S. Jaskulska, *Dobrostan nauczycieli i nauczycielek a ich postawy wobec kształcenia na odległość w czasie pandemii COVID-19*, „Przegląd Pedagogiczny”, 2020, nr 1, s. 224.

⁴⁶ S. Jaskulska, B. Jankowiak, *Kształcenie na odległość w Polsce w czasie pandemii COVID-19*, Raport, https://drive.google.com/file/d/1YprhMptB3p6AnMeh8WzfZLNvihfY_HF/view (31.05.2021).

⁴⁷ Centrum cyfrowe, Raport z badań: *Edukacja zdalna w czasie pandemii*, 2020, https://centrumcyfrowe.pl/wp-content/uploads/sites/16/2020/05/Edukacja_zdalna_w_czasie_pandemii.pptx-2.pdf (31.05.2021).

⁴⁸ K. Mierzejewska, M. Chomiccki, *Psychospołeczne aspekty pracy zdalnej. Wyniki badań przeprowadzonych w trakcie trwania pandemii COVID-19*, „Zeszyty Naukowe UEK”, 2020, 3(987), s. 32.

sprzedażą, szantaż cyfrowy, zastraszanie (nękanie przez osoby trzecie), wymuszanie określonego zachowania poprzez wbudowane mechanizmy w aplikacjach⁴⁹. Renata Ernst-Milerska zwraca uwagę, że problematyczną kwestią może być także możliwość powstawania różnego typu problemów technicznych związanych z obsługą aplikacji⁵⁰.

Ewa Wysocka podkreśla, że technologie informacyjno-komunikacyjne są źródłem nowych problemów i zagrożeń. Do najważniejszych z nich można zaliczyć: uzależnienia behawioralne oraz przestępczość w sieci, np. fałszerstwo, kradzież informacji, cyberprzemoc, „hacking”. Duży wpływ niebezpieczeństw ujawnia się także „w sferze kontaktów interpersonalnych (ich destrukcji, patologizacji) i efektów socjalizacyjno-edukacyjnych, gdyż jest to przestrzeń tzw. dzikiej, niekontrolowanej socjalizacji/edukacji, promującej swoiste wybory aksjologiczne, cele i normy zachowania”⁵¹.

Maciej Tanaś przedstawił podział zagrożeń i uwarunkowań odnoszących się do specyfiki nowych mediów w działaniach edukacyjnych:

- ze względów poznawczych: brak zdolności logicznego myślenia, dyskomfort psychiczny,
- ze względu na ucieczkę do świata cyberprzestrzeni: mylne poczucie przynależności, patologiczna rywalizacja pozbawiona jakichkolwiek zasad,
- ze względu na patologie społeczne: agresja, frustracja, pornografia,
- ze względu na uzależnienia: uzależnienie od mediów – przymus bycia „online”, poddanie manipulacji reklam oraz gier komputerowych, uciekanie od rzeczywistego świata,
- ze względu na zaburzenia neurologiczne: padaczka ekranowa, różne rodzaje nerwicy⁵².

Monika Szustkowska zauważa, że szczególnie w przypadku uczniów z zespołem Aspergera i autyzmem konieczne jest ograniczenie „czasu spędzanego przed ekranem komputera, gdyż częste korzystanie z komputerów może powodować np. częstsze napady padaczkowe”⁵³.

Jolanta Kędzior, Jolanta Kowal i Beata Krawiec podkreślają, że w literaturze przedmiotu oraz w dyskursie publicznym przede wszystkim wskazuje się na zagrożenia docierające ze świata nowych mediów, do których zaliczyć można:

---

⁴⁹ W. Czechowski, *The New Media – the age of visual communication. The turn of 20th/21st century*, [w:] *New Opportunities for Polish-Japanese Cooperation: Diagnosis and Prospects*, J. Młodawska-Bronowska (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2015, p. 137-147.

⁵⁰ R. Ernst-Milerska, *Nauczanie na odległość w czasie pandemii jako wyzwanie wobec egalitarnego statusu szkoły publicznej*, „Studia z teorii wychowania”, 2020, tom XI: 2020 nr 4(33), s. 202.

⁵¹ E. Wysocka, *Nowe media w służbie człowieka czy źródło ułatwiania cyberprzemocy?*, „Dydaktyka Informatyki”, 2020, 15, s. 13.

⁵² M. Tanaś, *Medyczne skutki uboczne kształcenia wspomaganego komputerowo*, „Toruńskie Studia Dydaktyczne”, 1993, s. 107-109; M. Tanaś, *Pedagogika a środki informatyczne i media*, Impuls, Kraków 2005, s. 31-44.

⁵³ M. Szustkowska, *Zdalne nauczanie uczniów z niepełnosprawnością*, „Student niepełnosprawny. Szkice i rozprawy”, 2020, Zeszyt 20(13), s. 94.

„lansowanie niewłaściwych stylów życia, sprzyjanie homogenizacji kultury, zwiększanie centralizacji władzy i kontrola nad jednostką, infomania i technofobia”⁵⁴. Niektórzy uczniowie mogą szczególnie obawiać się technologii (technofobia), ponadto w procesie edukacyjnym opartym na kształceniu zdalnym może wystąpić tzw. izolacja społeczna⁵⁵.

Nowe media mogą także, zdaniem Magdy Karkowskiej, „dezintegrować tożsamość odbiorców” głównie poprzez poszukiwanie przez użytkowników w dobie pandemii COVID-19 „taniej sensacji, zastępowanie rzeczowego przekazu promowaniem paniki i strachu, kreowaniem katastrofizmu”⁵⁶.

M. Jędrzejko i D. Morańska zauważają, że kluczowymi zagrożeniami związanymi z nadużywaniem nowych mediów „są: dehumanizacja i alienacja; brak umiejętności odróżniania fikcji od rzeczywistości; czasochłonność; łatwość w dostępie do nieodpowiednich kontaktów i treści”⁵⁷.

Zuzanna Polak w artykule „Dorastanie online w czasach koronawirusa” twierdzi, że osoby wykorzystujące w dobie pandemii nowe media (takie jak: fora, serwisy społecznościowe, gry) „mogą częściej niż zwykle padać ofiarą uwodzenia w sieci (czyli groomingu). Sprawcy bardzo dobrze odnajdują się w nowej sytuacji – wykorzystują wszelkie możliwości kontaktu”⁵⁸. W tym kontekście należy zauważyć, że uczniowie korzystający w celach edukacyjnych z serwisów społecznościowych mogą być narażeni na tzw. niezweryfikowane kontakty, które mogą okazać się niebezpieczne. Badaczka podkreśla, że w czasie pandemii najbardziej niebezpieczne wydają się kwestie o potencjalnie natychmiastowych konsekwencjach dla młodych ludzi, które mogą szczególnie odcisnąć piętno na zdrowiu psychicznym i fizycznym uczniów, czyli takie jak „patotreści związane ze zdalną edukacją, np. tzw. rajdy na e-lekcje, czyli akcje dezorganizujące lekcje online, zapraszanie na nie nieznanym, wulgarnie odzywki, prezentacja treści nielegalnych podczas lekcji”⁵⁹. Do tego typu treści można przykładowo zaliczyć dezinformację, „patostreaming”, pornografię⁶⁰.

Tomasz Goban-Klas oraz Piotr Sienkiewicz zestawili zagrożenia w kontekście wykorzystania nowych mediów w społeczeństwie medialnym, w oparciu o analizę J. Trawki, które można przedstawić następująco:

---

⁵⁴ J. Kędzior, J. Kowal, B. Krawiec, *Przestrzenie komunikacji*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2015, s. 8.

⁵⁵ J. Woźniak i in., *Jak uczyć (się) zdalnie? Podręcznik dla nauczycieli, uczniów i przedsiębiorców wraz z opisem funkcjonalności platform i innych narzędzi e-learningu nie tylko na czas pandemii COVID-19*, CeDeWu, Warszawa 2020, s. 27.

⁵⁶ M. Karkowska, *Medialne konstrukcje tożsamości w dobie pandemii – implikacje rozwojowe i edukacyjne*, „Podstawy Edukacji”, 2020, t. 13, s. 91.

⁵⁷ M. Jędrzejko, D. Morańska, *Pałapki współczesności. Cyfrowi tubylcy. Socjopedagogiczne aspekty nowych technologii cyfrowych. Studia-badania-praktyka*, Aspra-jr, Warszawa 2013, s. 191.

⁵⁸ Z. Polak, *Dorastanie online w czasach koronawirusa*, „Świat problemów”, 2020, 6/329, s. 12.

⁵⁹ *Ibidem*, s. 13-14.

⁶⁰ *Ibidem*, s. 13.

- a. Sabotaż oraz zagrożenia nieumyślne, które charakteryzuje powstanie szkody bez pośredniego materialnego lub informacyjnego zysku. Do grupy tej zaliczamy po pierwsze: pożary i klęski żywiołowe, awarie zasilania energetycznego. Występujące zdarzenia w wyniku tych zagrożeń są z reguły efektem braku wyobraźni lub po prostu bezmyślności osób odpowiadających za funkcjonowanie systemów informatycznych, np. dyrektora szkoły, administratora sieci, lidera teleinformatycznego. Niekiedy uwarunkowania wiążą się z umyślnym niewypełnieniem lub umyślnym wypełnieniem w sposób wadliwy nałożonych zadań po to, by wywołać dezorganizację, straty lub szkody. Po wtóre do grupy tej zaliczamy: dezintegrację lub „destrukcję informatyczną”. Formą dezintegracji lub destrukcji informatycznej mogą być szkodliwe programy i podprogramy znajdujące się w oprogramowaniu urządzeń cyfrowych, tj. wirusy komputerowe, „bomby logiczne” i tzw. konie trojańskie. Jako trzecie w tej grupie znajdują się: osobowe czynniki destrukcyjne. Tego typu zagrożenia związane są z tradycyjnymi czynnikami osobowo-informatycznymi występującymi w procesach edukacyjnych. Błędnie zaprogramowane aplikacje cyfrowe powodujące utratę danych możemy przypisać do tego zestawienia. Tego typu zdarzenia mogą być zaliczane do przestępstw informatycznych, tzn. wymierzonych przeciw technice komputerowej⁶¹.
- b. Infiltracja, czyli działania osób nieupoważnionych mające na celu przenikanie do różnych elementów systemu teleinformatycznego w celu zdobycia danych za pomocą rozmaitych działań i środków. Infiltrację wyróżnia dążenie do osiągnięcia przez intruza konkretnego zysku z tytułu dostępu do określonych informacji czy też danych edukacyjnych, np. danych osobowych. Infiltracja przybiera najczęściej następujące formy: ingerencja w kody cyfrowe systemów operacyjnych, podszywanie się pod uprawnionego użytkownika systemu informatycznego, stosowanie programów, funkcji i procedur dodatkowych umieszczanych w fazie programowania aplikacji lub podczas eksploatacji oprogramowania, łamanie zabezpieczeń związanych ze zjawiskiem *hackingu* w celu dostępu do dowolnego miejsca w systemie teleinformatycznym, nieuprawnione analizy programów i oprogramowania oraz zbiorów danych, wykorzystanie monitorujących programów narzędziowych. Infiltracja może być stosowana za pomocą następujących metod:
- analizowanie i kopiowanie zbiorów cyfrowych,

---

⁶¹ T. Goban-Klas, P. Sienkiewicz, *Spoleczeństwo informacyjne: szanse, zagrożenia, wyzwania*, Wydawnictwo Fundacji Postępu Telekomunikacji, Kraków 1999, s. 64-72.

- dołączenie się do transmisji cyfrowej w naziemnych sieciach komputerowych lub przechwytywanie danych drogą radiową (bezwzrostową),
- badanie pozostałości po nośnikach informacji, będące wynikiem zlekceważenia obowiązku demagnetyzacji nośników danych⁶².

Bartosz Ulczycki zauważa, że osoby podczas pracy zdalnej głównie narażone są na zagrożenia związane z cyberprzestępczością. Przykładowo wykorzystywanie domowych komputerów dla celów służbowych jest szczególnie podatne „na różnego rodzaju ataki hakerów, takie jak m. in.: phishing, SQL injection, itp.”⁶³. Ponadto praca zdalna tworzy także niebezpieczeństwo wycieku danych osobowych. Osoby wysyłające niezabezpieczone pliki, zawierające między innymi dane personalne, generują swoiste zaproszenie dla hakerów. Często również może dochodzić do przypadkowych wycieków danych, gdy użytkownik technologii informacyjno-komunikacyjnych automatycznie uaktywnia potwierdzenie po wpisaniu kilku liter adresata skrzynki pocztowej, a następnie okazuje się, że proponowany (wygenerowany) przez system teleinformatyczny adres mailowy wcale nie był identyfikatorem właściwego adresata⁶⁴.

Ostatnim zagrożeniem w kontekście stosowania nowych mediów w edukacji jest „jakość relacji interpersonalnych”, albowiem relacje są bezpośrednio związane z konkretną komunikacją (także zdalną), której charakter w czasach pandemii COVID-19 bardzo się zmienił. W największym stopniu wpływa na relacje osobowe to, w jaki sposób osoby (uczniowie, nauczyciele, edukatorzy) się ze sobą komunikują⁶⁵. Izabela Kochan zwraca uwagę, że dla młodych ludzi utrata bezpośrednich kontaktów interpersonalnych jest negatywnym zjawiskiem, ponieważ uczestnicy procesu edukacyjnego „przywiązują dużą wartość do osobistego kontaktu z nauczycielem, jak też innymi uczniami”⁶⁶.

Podsumowanie

Reasumując, termin nowe media nie jest jednoznaczny, wciąż podlega zmianom ze względu na nieustannie powstające możliwości tego typu technologii, chociażby w procesie edukacyjnym. Nowe media mogą być definiowane jako urządzenia cyfrowe, sposoby przetwarzania informacji (programy, aplikacje), wytworzone

---

⁶² *Ibidem*, s. 64-72.

⁶³ B. Ulczycki, *Szanse i zagrożenia pracy zdalnej post-COVID*, „Nowa Energia”, 2020, nr 5-6(75-76), s. 45.

⁶⁴ *Ibidem*, s. 45-46.

⁶⁵ A. Turula, *Classroom dynamics of virtual learning environments: a humanistic perspective*, „CALL Review”, 2010, 2, p. 11-15, za: W. Poleszak, J. Pyżalski, *Relacje przede wszystkim – nawet jeśli obecnie jedynie zapośredniczone*, [w:] *Edukacja w czasach pandemii...*, op. cit., s. 28.

⁶⁶ I. Kochan, *Nauczanie zdalne w opinii uczniów szkół średnich w czasie trwania pandemii COVID-19*, „Studia edukacyjne”, 2020, nr 59, s. 124-125.

produkty w postaci cyfrowej. W paradygmacie komunikowania, zdaniem M. Niecia, ujmowane są jako każdego rodzaju nośniki przenoszące informacje i komunikaty. Ponadto mogą być określane także „jako nowe techniki informacyjno-komunikacyjne”⁶⁷.

Wykorzystywanie nowych mediów w edukacji oprócz niewątpliwych zalet może generować różnego typu niebezpieczeństwa, do których można przykładowo zaliczyć: próby włamań do systemu, złośliwe oprogramowanie, różnorodną kradzież danych cyfrowych, możliwe szpiegowanie informacyjne (aplikacje w smartfonach). Co więcej, do zagrożeń i uwarunkowań można także przypisać dyskomfort psychiczny, mylne poczucie przynależności, agresję, frustrację, pornografię, uzależnienie od mediów, uciekanie od rzeczywistego świata. Jak nietrudno zauważyć, tego typu „ryzyka edukacyjne” można przyporządkować do różnych kategorii pojęciowych. Odwołując się do człowieka, społeczeństwa, ale także do urządzeń cyfrowych.

Poznanie i zrozumienie pełnego zestawienia zagrożeń oraz uwarunkowań stosowania nowych mediów w procesie edukacyjnym może zagwarantować lepszą ochronę użytkowników, zwłaszcza w dobie pandemii COVID-19, gdzie następuje znaczne zintensyfikowanie stosowania technologii teleinformatycznych. Przykładowo uczeń poznawszy niebezpieczeństwo dotyczące „kradzieży danych cyfrowych”, będzie częściej wykonywał cyfrowe kopie bezpieczeństwa. Student będzie częściej robił przerwy w korzystaniu z urządzeń cyfrowych, kiedy uświadomi sobie, że „technologia może wpływać na ośrodkowy układ nerwowy” i przy przedłużającej się ekspozycji światła emitowanego przez ekrany monitorów może doprowadzać do występowania reakcji stresowych.

W związku z powyższym można by było rekomendować stworzenie przykładowych procedur postępowania dla użytkowników nowych mediów w czasach pandemii COVID-19 w odwołaniu do wyselekcjonowanych szkodliwych aspektów. Tego typu zalecenia postępowania mogłyby pozwolić jeszcze w większym stopniu uchronić się odbiorcom przekazu medialnego przed niebezpiecznymi czynnikami.

Używając nowych mediów w działaniach edukacyjnych w dobie pandemii należy mieć na uwadze wszystkie wymienione w niniejszym artykule zagrożenia i uwarunkowania. W kontekście przedstawionych niebezpieczeństw najważniejszym zadaniem współczesnej pedagogiki jest wykształcenie świadomego i krytycznego odbiorcy, który będzie podejmował odpowiedzialne decyzje w doborze treści.

---

⁶⁷ J. Skrzypczak, *Nowe media...*, op. cit., s. 375.

Bibliografia

- Bednarek J., *Multimedia w kształceniu*, PWN, Warszawa 2012.
- Czechowski W., *The New Media – the age of visual communication. The turn of 20th/21st century*, [w:] *New Opportunities for Polish-Japanese Cooperation: Diagnosis and Prospects*, red. J. Młodawska-Bronowska, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2015.
- Ernst-Milerska R., *Nauczanie na odległość w czasie pandemii jako wyzwanie wobec egalitarnego statusu szkoły publicznej*, „Studia z teorii wychowania”, 2020, tom XI: 2020 nr 4(33).
- Filiipiak J., Goliński J., Zacher L. W., *Cele i kierunki rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Polsce*, Komitet Badań Naukowych, Warszawa 2000.
- Gajda J., *Media w edukacji*, Impuls, Kraków 2003.
- Goban-Klas T., *Media w płynnej pandemii 2020. Komunikacja w czasie lockdownu: oddzielnie, ale razem*, „Studia medioznawcze”, 2020, t. 21 nr 4 (83).
- Goban-Klas T., Sienkiewicz P., *Spółczesność informacyjna: szanse, zagrożenia, wyzwania*, Wydawnictwo Fundacji Postępu Telekomunikacji, Kraków 1999.
- Gruba K., *Edukacja na odległość w czasie pandemii w ocenie dyrektorów szkół*, [w:] *Wyzwania dla edukacji w sytuacji pandemii COVID-19*, red. N. G. Pikuła, K. Jagielska, J. M. Łukasik, Wydawnictwo «scriptum», Kraków 2020.
- Hopfinger M., *Nowe media w komunikacji społecznej w XX wieku*, Oficyna naukowa, Warszawa 2002.
- Huk T., *Pedagogika medialna. Aspekty społeczne, kulturowe i edukacyjne*, Impuls, Kraków-Katowice 2014.
- Jankowiak B., Jaskulska S., *Dobrostan nauczycieli i nauczycielek a ich postawy wobec kształcenia na odległość w czasie pandemii COVID-19*, „Przegląd Pedagogiczny”, 2020, nr 1.
- Jędrzejko M., Morańska D., *Pułapki współczesności. Cyfrowi tubylcy socjopedagogiczne aspekty nowych technologii cyfrowych. Studia-badania-praktyka*, Aspra-jr, Warszawa 2013.
- Juszczak S., *Interakcja człowieka z mediami*, „Nauczyciel i Szkoła”, 1997, 1(2).
- Juszczak S., *Komunikacja człowieka z mediami*, Wydawnictwo Naukowe Śląsk, Katowice-Warszawa 1998.
- Kaczmarek A., *Edukacja medialna wobec zagrożeń cyberprzemocy i cyfrowego wykluczenia*, „Kultura – Media – Teologia”, 2013, nr 13.
- Kaczmarzyk M., *Neurobiologiczny kontekst edukacji zdalnej*, [w:] *Edukacja w czasach pandemii wirusa COVID-19. Z dystansem o tym, co robimy obecnie jako nauczyciele*, red. J. Pyżalski, EduAkcja, Warszawa 2020.
- Karkowska M., *Medialne konstrukcje tożsamości w dobie pandemii – implikacje rozwojowe i edukacyjne*, „Podstawy Edukacji”, 2020, t. 13.
- Kędzior J., Kowal J., Krawiec B., *Przestrzeń komunikacji*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2015.
- Kochan I., *Nauczanie zdalne w opinii uczniów szkół średnich w czasie trwania pandemii COVID-19*, „Studia edukacyjne”, 2020, nr 59.
- Lister M., Dovey J., Giddings S., Grant I., Kelly K., *Nowe media. Wprowadzenie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2009.
- Manovich L., *Język nowych mediów*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2006.
- Manovich L., *The New Media Reader*, MIT Press, Cambridge 2003.
- Mierzejewska K., Chomiczki M., *Psychospołeczne aspekty pracy zdalnej. Wyniki badań przeprowadzonych w trakcie trwania pandemii COVID-19*, „Zeszyty Naukowe UEK”, 2020, 3(987).
- Nieć M., *Komunikowanie społeczne i media*, Wolters Kluwer, Warszawa 2010.
- Niemierko B., *Jak badać pedagogiczną wartość mediów?*, [w:] *Media a edukacja*, red. W. Strykowski, eMPI2, Poznań 1998.
- Ogonowska A., Ptaszek G., *Człowiek – technologia – media*, Impuls, Kraków 2015.
- Ogonowska A., *Szkolny słownik mediów elektronicznych*, Wydawnictwo Edukacyjne, Kraków 2006.

- Penkowska G., *Komputery w edukacji. Od przedmiotu do metody kształcenia*, Wyd. UG, Gdańsk 2009.
- Plebańska M., Szyller A., Sieńczewska M., *O edukacji cyfrowej*, Difin, Warszawa 2020.
- Plebańska M., *Cyfrowa edukacja – potencjał, procesy, modele*, [w:] *Edukacja w czasach pandemii wirusa COVID-19. Z dystansem o tym, co robimy obecnie jako nauczyciele*, red. J. Pyżalski, EduAkcja, Warszawa 2020.
- Polak Z., *Dorastanie online w czasach koronawirusa*, „Świat problemów”, 2020, 6/329.
- Poleszak W., Pyżalski J., *Relacje przede wszystkim – nawet jeśli obecnie jedynie zapośredniczone*, [w:] *Edukacja w czasach pandemii wirusa COVID-19. Z dystansem o tym, co robimy obecnie jako nauczyciele*, red. J. Pyżalski, EduAkcja, Warszawa 2020.
- Przybora A., *E-uzależnienia w kontekście pandemii*, „Świat problemów”, 2020, 9/331.
- Pudełko K., *Uzależniona młodzież w obliczu pandemii*, „Remedium”, 2020, nr 7-8 (323).
- Pyżalski J., *Agresja elektroniczna i cyberbullying jako nowe ryzykowne zachowania młodzieży*, Impuls, Kraków 2012.
- Pyżalski J., *Agresja elektroniczna wśród dzieci i młodzieży*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2009.
- Roguska A., *Media globalne – media lokalne. Zagadnienia z obszaru pedagogiki medialnej i edukacji regionalnej*, Impuls, Kraków 2012.
- Skrzypczak J., *Nowe media*, [w:] *Popularna encyklopedia mass mediów*, red. J. Skrzypczak, Wydawnictwo Kurpisz, Poznań 1999.
- Strykowski W., *III Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Media a Edukacja”*, „Edukacja Medialna”, 1999, nr 4.
- Szustkowska M., *Zdalne nauczanie uczniów z niepełnosprawnościami*, „Student niepełnosprawny. Szkice i rozprawy”, 2020, Zeszyt 20(13).
- Tanaś M., *Medyczne skutki uboczne kształcenia wspomaganego komputerowo*, „Toruńskie Studia Dydaktyczne”, 1993.
- Tanaś M., *Pedagogika a środki informatyczne i media*, Impuls, Kraków 2005.
- Tomaszewska H., *Młodzież, Rówieśnicy i Nowe Media. Społeczne funkcje technologii komunikacyjnych w życiu nastolatków*, Żak, Warszawa 2012.
- Turula A., *Classroom dynamics of virtual learning environments: a humanistic perspective*, „CALL Review”, 2010, 2.
- Ulczycki B., *Szanse i zagrożenia pracy zdalnej post-COVID*, „Nowa Energia”, 2020, nr 5-6(75-76).
- Woźniak J., Staruch M., Jurek M., Wereda W., Zaskórski P., *Jak uczyć (się) zdalnie? Podręcznik dla nauczycieli, uczniów i przedsiębiorców wraz z opisem funkcjonalności platform i innych narzędzi e-learningu nie tylko na czas pandemii COVID-19*, CeDeWu, Warszawa 2020.
- Wysocka E., *Nowe media w służbie człowieka czy źródło ułatwiania cyberprzemocy?*, „Dydaktyka Informatyki”, 2020, 15.
- Ybarra M. L., Mitchell K. J., *Youth engaging in online harassment: Associations with caregiver-child relationships, Internet use, and personal characteristics*, „Journal of Adolescence”, 2004, 27(3).

Źródła internetowe

- Jaskulska S., Jankowiak B., *Kształcenie na odległość w Polsce w czasie pandemii COVID-19*, Raport, https://drive.google.com/file/d/1IYprhMptB3p6AnMeh8WzfZLNvihfY_HF/view (31.05.2021).
- Centrum cyfrowe, Raport z badań: *Edukacja zdalna w czasie pandemii*, 2020, https://centrumcyfrowe.pl/p-content/uploads/sites/16/2020/05/Edukacja_zdalna_w_czasie_pandemii.pptx-2.pdf (31.05.2021).

Dangers and Determinants Related to the Use of New Media in the Educational Process During the Pandemic

Summary

The article attempts to juxtapose the dangers and determinants related to the use of new media in the educational process during the pandemic era. The new media (new means of communication), which are often understood and interpreted in different ways, generate various types of dangers. These are especially parlous for unprepared recipients, who are not aware of them, and as a result cannot defend themselves against information being manipulated, especially in the time of the COVID-19 pandemic. What can become a solution to this problem is an appropriate conceptual analysis of new media and the resulting description of the threats and conditions related to media education. The literature review was chosen as the research method to be applied in this work.

Keywords: new media, dangers, pandemic, media education, communication